

De verkoop van nationale goederen in de provincie Oost-Vlaanderen tijdens het Hollands bewind (1820-1821)

door

Dr. Jan LAMBERT

In 1814, enkele maanden na de Volkerenslag bij Leipzig eindigde de Franse overheersing in ons land. Gedurende de maand januari 1814 trokken de geallieerde troepen België binnen en de laatste Franse legereenheden en ambtenaren ontruimden overhaast ons grondgebied, achtervolgd door de kozakken van Wintzingerode. Op 1 februari werd Brussel door de Pruisische troepen bezet. Gent, nog dezelfde maand door de Fransen verlaten en door de Russen bezet, werd voor de tweede maal en nu definitief door de Franse soldaten, die onder het bevel stonden van generaal Maison, op 30 maart verlaten en opnieuw door de verbondenen in bezit genomen¹.

In afwachting dat de overwinnende Europese mogendheden over het lot van België zouden beslissen, werd begin 1814 door de verbondenen een militair bestuur aangesteld, bijgestaan door een administratieve raad. Dit laatste bestuursorganisme, in handen genomen door de zogenaamde „société sainte”, bestond uitsluitend uit leden van de Belgische adel en vroegere ambtenaren van het Oostenrijks bestuur. Het is niet te verwonderen dat de leden van dit Voorlopig Bewind, dikwijls verbitterd door jarenlange uitwijking of het verlies van hun ambt en waardigheid, slechts één doel nastreefden: het herstel van het Oud Regiem². Een deel van de Belgische openbare opinie, in ieder geval het deel dat in de toenmalige omstandigheden haar stem kon laten horen, trad dit standpunt bij. Velen hadden inderdaad met opluchting het einde van het Frans bewind zien aankomen: de adel omdat zij vele jaren buiten het openbare leven had gestaan, de burgerij en het gewone volk omdat het Frans regiem, voornamelijk gedurende de laatste jaren van het keizerrijk, zich had vereenzelvigd met despotisme en conscriptie, de geestelijkheid eindelijk omdat zij uit een tijdperk kwam van verbittering over de verhouding kerk en staat, terwijl voorrechten en bezittingen waren teloor gegaan³.

Zowel onder de adel als voornamelijk onder de geestelijkheid gingen dan ook stemmen op, niet alleen om terug te keren naar de toestanden van vóór de Franse tijd, maar ook om het Oostenrijks bewind in de Nederlanden te herstellen⁴.

(1) J. Nève, *Gand sous la domination Française*, blz. 67.

(2) Ch. Terlinden, *Guillaume 1er et l'Eglise Catholique de Belgique*, deel 1, blz. 6.

(3) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 7-8.

(4) H. Pirenne, *Histoire de Belgique*, deel VI, blz. 222.

Deze verzuchting werd, in den beginne althans, in de hand gewerkt door de verbondenen, die hoofdzakelijk in de geestelijkheid een waardevolle bondgenoot zagen om de Franse ideeën te bestrijden en de laatste overblijfselen van het Frans bewind uit de weg te ruimen en dan ook niet aarzelden de geestelijkheid in haar hoop te vleien ⁵.

Zo moet dan ook het besluit van 7 maart 1814, dat in ons land een einde maakte aan het Concordaat van 1801 en uitgevaardigd werd door het Voorlopig Bewind, worden verstaan ⁶.

Ondertussen echter was over de bestemming van België reeds beslist geworden. Het Koninkrijk der Nederlanden zou, voornamelijk onder impuls van Engeland worden opgericht en onder het bewind geplaatst van Willem I, op dat ogenblik reeds soeverein vorst van Nederland. De aanstelling van de prins van Oranje eerst tot gouverneur-generaal, een jaar later ongeveer tot koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, was dan begrijpelijkerwijze een grote ontgoocheling voor de meeste Belgen. Deze ontgoocheling veranderde weldra in vijandschap toen, op 18 juli 1815, de koning de artikelen van het Verdrag van Londen ⁷, tot op dit ogenblik geheim gehouden, in extenso openbaar maakte ⁸.

Een nieuwe periode van wrijving tussen kerk en staat brak aan, slechts tijdelijk onderbroken door het Concordaat van 18 juni 1827. Aan te nemen is dat in de maanden, die volgden op het einde van de Franse overheersing, de kwestie van het herstel van de afgeschafte geestelijke orden en, daarbij nauw aansluitend, de aangeslagen en verkochte of niet-verkochte nationale goederen weer te berde kwam.

Voor een deel van de Belgische bevolking moet het inderdaad zó geweest zijn dat zij het ogenblik gekomen achtten om de spons te vegen over alles wat de voorbije jaren hadden gebracht. En het scheen hen logisch toe dat de maatregelen t.o.v. de kerkelijke en andere domeinen getroffen, moesten worden teniet gedaan.

Prins Maurice de Broglie, bisschop van Gent, is er van overtuigd, zo schrijft op 4-6-1814 baron van der Capellen aan baron van Nagell, minister van buitenlandse zaken van het koninkrijk, dat de niet-verkochte nationale goederen, die eertijds aan de kerk toebehoorden, alsook al die domeinen, afgestaan aan instellingen van liefdadigheid en aan de hospiciën, aan de vroegere bezitters zullen worden teruggeschonken ⁹. De gewezen bisschop van Roermond, van Velde de Melroy, in een aantal vertrouwelijke overwegingen betreffende de belangen van de katholieke Nederlanden, vroeg dat voorzorgsmaatregelen zouden getroffen worden bij de keus van personen, te raadplegen of te plaatsen in openbare ambten. Zo moeten wor-

(5) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 8-9.

(6) H. Pirenne, *op. cit.*, blz. 225.

(7) De eerste twee artikelen voornamelijk ontstemden de Belgische katholieken. Het eerste hield de innige versmelting van de twee landen in en kon volgens hen slechts plaatsgrijpen door het dekatholiseren van ons land. Het tweede stelde de gelijkheid van alle godsdiensten vast en vervulde de katholieken met de vrees dat de Napoleontische wetgeving t.o.v. de kerk zou worden gehandhaafd.

(8) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 79.

(9) H. Colenbrander, *Gedenkstukken der Algemene Geschiedenis van Nederland*, zevende deel, nr 599, blz. 590.

den geweerd, verklaarde hij, al degenen die vooraanstaande of winstgevende ambten aangevraagd hadden tijdens het vroegere bewind of nationale goederen hadden verworven¹⁰. De geestelijkheid van het bisdom Mechelen en de vicarissen-generaal van het bisdom Gent, zonder van de nationale goederen zelf te gewagen, vroegen met klem het herstel en de vrijheid van de geestelijke orden¹¹. Begrijpelijk is het dat van dezelfde kringen verontwaardigde klachten uitgingen, omdat in de vergadering van de notabelen én menig voorstander van het Frans bestuur én menig koper van nationale goederen te vinden was¹². Anderen eindelijk, uitzonderingen weliswaar, wilden nog verder gaan en stonden uiterste maatregelen voor.

J.J. Raepsaet, een Belgisch aanzienlijke, en een van de meest verbeterd voorstanders van het Oud Regiem, uitte in een schrijven aan Willem I de mening dat de staat, om de kosten van de katholieke eredienst alsmede de schulden van hypotheek op de verkochte goederen van de geestelijkheid en van de uitgewekenen te dekken, de aangeslagen bezittingen moest terug-schenken. Waarom immers, gaat hij verder, gans een natie belasten om een klein aantal individuën in hun slecht verworven rijkdommen te handhaven. Indien zij beweren die goederen wettelijk te hebben verworven, dat het door een wet is dat die goederen aan de geestelijkheid en de uitgewe-kenen werden ontnomen, waarom zou een andere wet die goederen dan niet aan de oorspronkelijke bezitters kunnen terug-schenken¹³. Men ziet het, voor enkelen scheen het uur van de afrekening gekomen.

Dat voornoemde opvattingen en uitlatingen natuurlijk niet deze waren van gans de bevolking hoeft zeker geen betoog. De vroegere, talrijke amb-tenaren van het Frans bestuur, de voorstanders van meer liberale ideeën onder de burgerij, de nijveraars en de kopers van nationale domeinen¹⁴, kortom allen die door overtuiging of belang de hechtste steun waren ge-weest van het Frans bewind, voelden zich in hun persoonlijke veiligheid, hun ambten en bezittingen bedreigd door een mogelijke terugkeer naar de toestanden van vóór 1795 of een heraansluiting bij Oostenrijk, noodzake-lijkerwijze, volgens hen, gevolgd door een hernieuwde invloed van adel en geestelijkheid op het staatsbeleid. J. Tarte, Brussels advocaat, schreef op 1 juni 1814 in een „Note sur l'opinion publique dans la Belgique”: een groot aantal burgers vreesden vervolging en burgeroorlog indien het land terug aan Oostenrijk zou geschonken worden¹⁵. Deze groepen waren het dan ook die zich zouden scharen rond Willem I¹⁶.

Ook de H. Stoel scheen op het ogenblik van de vereniging van België met Nederland weinig geneigd, de eisen van de Belgische geestelijkheid tot de hare te maken. Op het Congres van Wenen had kardinaal Gonzalvi,

(10) Ibidem, *op. cit.*, nr 106, blz. 141.

(11) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 18-19.

(12) Ibidem, *op. cit.*, blz. 90.

(13) H. Colenbrander, *op. cit.*, nr 683, blz. 686.

(14) 2396 inwoners van het departement van de Schelde, geestelijken niet mede-gerekend, kochten in de periode 1796-1813 nationale goederen in het departement van de Schelde.

(15) H. Colenbrander, *op. cit.*, nr 903, blz. 878.

(16) Ibidem, *op. cit.*, nr 903, blz. 878 en H. Pirenne, *op. cit.*, blz. 222 en 279.

staatssecretaris van het Vaticaan, geweigerd de memorie van de vicarissen-generaal van Gent d.d. 8 oktober 1814, die de wensen van de geestelijkheid en de behoudsgezinden vertolkte, onder zijn bescherming te nemen. Van oordeel was hij dat „qui demande trop n'obtient rien”¹⁷. Ook verklaarde hij aan te nemen dat het onmogelijk was een vorst te dwingen de vroeger afgeschafte kloostergoederen te herstellen. Alleen zou hij de heroprichting van de nuttige orden bepleiten en voornamelijk van degene die zich de verlichting van de lijdende mensheid tot doel stelden¹⁸.

Om te besluiten, kwam de Belgische geestelijkheid van in het begin met een aantal eisen te voorschijn, dan is het duidelijk dat de H. Stoel de betrekkingen met het Koninkrijk der Nederlanden niet wenste te vertroebelen door zich op hetzelfde standpunt te plaatsen.

Gaan wij nu de ontwikkeling na van de betrekkingen van de H. Stoel tot de Nederlandse regering van 1814 af. Alhoewel de geldigheid van het voortbestaan van het Concordaat van 1801 door sommigen, zoals prins Maurice de Broglie, bisschop van Gent, betwist werd¹⁹, toch bleef dit Concordaat volgens de Nederlandse regering van toepassing in België. De regering had het immers opnieuw, te voorlopigen titel althans, in zwang gebracht door het besluit van 10 mei 1816²⁰. Deze stelling werd bijgetreden door de congregatie van de geestelijke aangelegenheden te Rome die, na lange beraadslagingen er toe was overgegaan te verklaren dat, tot wanneer de H. Stoel er anders zou over beslissen, het Concordaat van kracht bleef²¹. Het idee van een definitieve regeling van de betrekkingen tussen kerk en staat won weldra veld: gewenst door de H. Stoel en de Belgische katholieken werd, na moeilijke en bijna onafgebroken onderhandelingen, op 18 juni 1827, tussen koning Willem I en paus Pius VII een nieuw Concordaat gesloten dat dit van 1801 van toepassing bracht over gans het koninkrijk²². In de loop van de besprekingen had kardinaal Cappellari, de gevolmachtigde onderhandelaar van de H. Stoel, de teruggave van de „verdoken” goederen opgevorderd, doch zonder bijval²³.

(17) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 145.

(18) H. Colenbrander, *op. cit.*, nr 174, blz. 216.

(19) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 212.

(20) *Ibidem*, *op. cit.*, blz. 266.

(21) *Ibidem*, *op. cit.*, blz. 263.

(22) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 452.

(23) *Ibidem*, deel 2, blz. 116-117.

Toen de geestelijke domeinen waren aangeslagen geworden door de Franse staat, gelukte deze er niet in de hand te leggen op al die goederen. Vele domeinen hielden de houders zich wederrechtelijk toegeëigend, ofwel om redenen van winstbejag ofwel uit godsdienstige overwegingen. Deze goederen, zo onttrokken aan de staat, kregen de naam van „verdoken” goederen. Verschillende wetten werden uitgevaardigd om die goederen te voorschijn te brengen. Zo de wet van 23-2-1801 die deze goederen schonk aan de hospiciën en de instellingen van liefdadigheid. Zo ook het dekreet van 30-12-09 inhoudende dat de inkomsten van de kerkfabrieken zouden kunnen genieten van de opbrengst van die goederen, hen door de uitvoerende macht geschonken. Tevergeefs echter, de meeste van die domeinen werden niet ontdekt. Een Koninklijk Besluit van 7-1-1834 tenslotte, uitgevaardigd op aanvraag van het Episcopaat, gaf de kerkfabrieken de toelating zich in het bezit te stellen van „verdoken” goederen die zij zelf zouden ontdekken of waarvan het bestaan zou worden bekend gemaakt door de houders of derden.

Een woord over de geestelijke gemeenschappen. Deze orden, volledig uit elkander gevallen gedurende de Franse bezetting, en waarvan het herstel systematisch was verhinderd, hadden na 1814 een ogenblik gedacht zich te kunnen herenigen. Deze hoop bleek ijdel te zijn. De Nederlandse regering veroordeelde inderdaad door een aantal maatregelen de nog bestaande of de weinige van de zich na 1814 opnieuw gevormde contemplatieve gemeenschappen tot een langzame maar zekere dood ²⁴.

Zo moesten de contemplatieve gemeenschappen beschouwd worden als samenwoningen van gewone burgers; het aannemen van novicen of het afleggen van eeuwige en onherroepelijke geloften werd verboden. Men begrijpt dat in die omstandigheden het voortbestaan van deze orden dan ook zeer moeilijk bleek. Slechts hier en daar, en dan nog met een zeer beperkt aantal leden, werden voorzeggde gemeenschappen nog aangetroffen ²⁵.

Te Gent verbleven in 1825: 4 Karmelietessen, 5 Clarissen, 15 Kollettiënen ²⁶ en in 1826 nog 8 Kapucijnen ²⁷, terwijl de Conceptionisten, enkele jaren voordien nog 4 in aantal, in 1825 waren uitgestorven. Iets gunstiger was de toestand van de vrouwelijke gemeenschappen, die zich gewijd hadden aan ziekenverpleging en onderwijs, en waarvan het bestaan was toegelaten, mits aanvaarding van hun statuten door de regering. Toch moet ook hier worden opgemerkt dat maatregelen, zoals de beperking van de geloften tot vijf jaar en voor degenen die zich met onderwijs bezig hielden, de verplichting, van 1824 af, een brevet van bekwaamheid te bezitten, een volle ontplooiing in de weg hebben gestaan ²⁸.

Amper twee maand vóór de Fransen ons land ontruimden, grepen einde 1813 de laatste veilingen van nationale goederen plaats ²⁹. De hoop, door sommigen gekoesterd, de nationale goederen aan de vroegere eigenaars te zien terugschikken, bleek zoals we hebben kunnen vaststellen, ijdel te zijn. Het Concordaat van 1801 bleef inderdaad, volgens de Nederlandse regering, van kracht. Niet alleen werden al de verkopen van nationale goederen, gedaan sinds 1796, als geldig beschouwd, maar de staat hield voor dat de niet-verkochte goederen hem wettelijk toebehoorden en hij er dus ook vrijelijk kon over beschikken.

Gedurende de eerste zes jaar, en wel tot 24-2-1820 ³⁰, grepen echter geen nieuwe vervreemdingen plaats. In deze periode hield de Hollandse regering, die beslag had gelegd op de boekhouding van de nationale goederen, er zich uitsluitend mede bezig de vroeger gedane verkopen te regulariseren door van een aantal verwerfers, in gebreke van betaling gebleven, de achterstallige bedragen te innen.

Bernard De Paepe, landbouwer te Nazareth, betaalt op 27 mei 1815 het

(24) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 474.

(25) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 476.

(26) S. Stokman, *De Politieke Geschiedenis van het Lager Onderwijs in Nederland. De religieuzen en de onderwijspolitiek der regeering in het Vereenigd Koninkrijk der Nederlanden*, blz. 430.

(27) *Annuaire du Clergé Catholique des Pays-Bas*, 1826, blz. 305.

(28) Ch. Terlinden, *op. cit.*, blz. 476.

(29) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopproccessen-verbaal, nr 1467.

(30) *Ibidem*, nr 1471, art. 1. van 24-2-1820.

laatste 1/5e van de koopsom van 900 fr. voor een partij land en gebouwen, 10.397 m² groot, door hem gebruikt en gekocht. Maar bovendien moet hij bij deze schuld nog achterstallige interesten (9 fr.) uitkeren, een boete voor de vertraging bij de betaling (1,37 fr.) en de kwijtschriftzegels (0,28 fr.) om in het definitief bezit van het goed te komen ³¹. Hetzelfde lot wordt de landbouwer Van Laethem te St.-Lievens-Esse beschoren. Hij kwijt zich dus van het laatste 1/5e van de koopsom, op 24-4-1816, en betaalt de interesten met de boete voor vertraging en de kwijtschriftzegels tot volkomen vereffening van zijn schuld. Eerst dan is hij de eigenaar van het stuk land door hem gekocht te Steenhuize op 25-9-1812 ³².

Ook Joachim Van den Driessche, landbouwer te Steenhuize, doet dezelfde ervaring op voor een perceel land van 1536 m², door hem gehuurd, en gekocht op 25-9-1812 ³³.

Werden sommige goederen wegens niet-betaling door het departement van de Schelde verbeurd verklaard en nog niet opnieuw in veiling gebracht bij de aftocht van de Fransen uit ons land, dan werd door de Hollandse regering aan de kopers de gelegenheid gegeven, ze zich nog toe te eïgenen.

Voorbeelden hiervan liggen voor de hand. Bij Koninklijk Besluit van 4 februari 1818 verviel de vervallenverklaring, op 6-8-1812 uitgesproken tegenover Jozef Thys te Eine, koper van een perceel land van 6147 m² aldaar, op 1-12-1809. Hij nam de gelegenheid te baat, op de koopsom van 615 fr. de nog overblijvende 107,45 fr. uit te keren, interesten, boete voor vertraging, interest van interest en boete voor vervallenverklaring inbegrepen. Van huurder werd hij aldus eigenaar ³⁴.

De aanzuivering van het achterstallig tegoed en de wedergoedmaking van de verbeurdverklaringen door het departement van de Schelde geschieden derhalve voor degenen, die in het bezit wensten te komen van hun verwervingen, door de zorgen van het Hollands bestuur.

Een woord nu over de gemeentegoederen. Wij weten dat door de wet van 20-3-1813 de gemeentegoederen aan het bestuur van de plaatselijke overheid onttrokken en aan de delgingskas geschonken waren ³⁵. Een aantal van deze goederen, zeer beperkt ten andere, had het departement hetzelfde jaar nog op de markt kunnen brengen. Uit de briefwisseling, die zich terstond na het einde van het Frans bewind ontspon tussen de gemeentebesturen en de kopers van dergelijke goederen enerzijds en de Hollandse administratie anderzijds, kan afgeleid worden wat op dat ogenblik met deze goederen gebeurde. De gemeentebesturen kregen als opdracht zich onverwijld in het bezit te stellen van de nog niet-verkochte gemeentelijke goederen; van de verkochte maar nog niet volledig afbetaalde goederen moesten zij de nog achterstallige koopsommen, zulks overeenkomstig de vastgestelde termijnen,

(31) Ibidem, nr 1451, art. 5. van 4-1-1811.

(32) Ibidem, nr 1461, art. 17. van 25-9-1812.

(33) Ibidem, nr 1461, art. 18. van 25-9-1812.

(34) Ibidem, nr 1438, art. 9. van 1-12-1809.

(35) J. Lambert, *Inbeslagname en verkoop van de nationale goederen*, in „Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks, deel XIV, 1960, blz. 157.

innen en storten in de gemeentekas ³⁶ ³⁷.

Nadien konden de aldus gevorderde sommen, op interest, worden geplaatst ten bate van de gemeente ³⁸. Ook werden de gemeentebesturen verzocht de inning te doen van de verschuldigde huurprijzen, nog niet aan de regie der domeinen betaald ³⁹.

Zoals de Franse staat zich had bediend van de onmetelijke rijkdommen aan nationale domeinen, hem toegeëigend door de wet van 2-11-1789, om de staatsschulden te delgen en de orde van zijn financiën te herstellen, zo is het opnieuw om een geldelijke beweegreden dat de Nederlandse regering nogmaals beroep deed op de nog overblijvende staatsdomeinen. Op 9 februari 1818 werd inderdaad een wet uitgevaardigd die de middelen vastlegde om de rijksuitgaven het hoofd te bieden. Artikel 35 bepaalde dat de nodige sommen zouden worden bekomen door de verkoop van een deel van het staatsdomein, te verdelen over gans het koninkrijk en over iedere provincie ⁴⁰.

Deze wet werd gevolgd door het Koninklijk Besluit van 9 mei 1819, dat de verkoop van de te vervreemden goederen beval en er de wijze en voorwaarden van opgaf ⁴¹. Een nieuw tijdperk in de verkoop van de nationale domeinen was aangebroken. De eerste veiling, te Gent gehouden, greep

(36) R.A.G.: Fonds van het departement van de Schelde, bundel 1285, Brief van de intendant aan de burgemeester van Oostakker, dd. 8-9-1814: „Je vous préviens... que vous devez vous mettre en possession des biens vendus appartenant à votre commune sauf toute fois à vous de saisir de ceux dont les acquéreurs vous justifieront d'avoir payé les termes échus et sauf aussi à exiger le restant du prix de vente à mesure qu'il deviendra exigible.”

(37) Ibidem, Bundel 1285, Brief van de intendant aan de heer Fr. Drosesbeke, dd. 30-9-1814: „Je vous préviens... que les termes échus et à échoir du prix de votre susdite adjudication doivent être versés entre les mains du receveur municipal de la ville de Grammont qui vous en donnera quittance.”

(38) Ibidem, Bundel 1285, Brief van de intendant aan de burgemeester van Nevele, dd. 18-10-1814: „... Je vous préviens, Monsieur le Maire, en réponse à votre lettre en date du 29 août dernier que je vous autorise à recevoir les termes échus des prix de vente des biens appartenant à votre commune qui ont été aliénés conformément au décret du 20 mars 1813. Ces fonds resteront provisoirement en dépôt dans la caisse de votre perception pour être placés ensuite à l'intérêt au profit de votre commune.”

(39) Ibidem, Brief van de intendant aan de onderintendant van het arrondissement van Gent, dd. 13-10-1814.

(40) Recueil des lois et actes généraux du gouvernement en vigueur dans le Royaume des Pays-Bas, Deuxième Série, Tome sixième (Du 3 août 1817 au 9 juin 1818) Loi du 9 février 1818. Blz. 3 enz. Loi qui fixe les moyens pour faire face aux dépenses de 1818, ordonne la liquidation des dettes constituées en rentes dans les provinces méridionales à charge des corporations supprimées, règle les différentes classes de l'arriéré des Pays-Bas et le mode de leur liquidation, détermine la somme de dette différée, qui doit être convertie en dette active, augmente les revenus de la caisse d'amortissement et ouvre au gouvernement un crédit de 45.000.000 de florins pour couvrir les obligations relatives aux fortifications et à l'armement des frontières et assurer l'exécution des autres dispositions de la présente loi.

Art. 35 (blz. 123). Les sommes requises... seront trouvées au moyen de la vente d'une partie des domaines de l'Etat, à répartir sur toute l'étendue du royaume et dans chaque province.

(41) Bijvoegsel tot het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. Besluit, bepalende de wijze van verkoop der nationale domeinen, dd. 9-5-1818.

plaats op 24-2-1820, twee jaar ongeveer na het verschijnen van de wet ⁴².

De verkoop, gehouden gedurende de jaren 1820 en 1821 ging voort tot op 13-11-1821, datum van de laatste veiling in de provincie Oost-Vlaanderen ⁴³. Wat de belangrijkheid van het verkochte nationaal domein in deze provincie gedurende het Hollands bestuur betreft, is er een moeilijkheid. Van een aantal stukken grond, 120 artikelen in totaal, en alle in het arrondissement Oudenaarde gelegen zijn inderdaad wel de ligging, de instel- en verkoopprijs bekend, maar wordt de oppervlakte niet vermeld. Door berekening werd dan de oppervlakte van deze goederen geschat: 750.000 m² voor 1820 en 269.000 m² voor 1821 ⁴⁴. In totaal dan, samen met die domeinen waarvan de oppervlakte wel bekend is, 12.198.678 m², te verdelen over 840 artikelen. Vergeliken met de hoeveelheid goederen geveild tijdens het Frans bewind gaat het hier dus om een tamelijk geringe oppervlakte maar met een betrekkelijk groot aantal artikelen: respectievelijk 4,5% en 10% ⁴⁵.

Toch werd een afzonderlijke studie over deze nieuwe verkoopperiode door ons noodzakelijk geacht. Niet alleen volledigheidshalve, ook echter om ons toe te laten na te gaan in welke mate, ongeveer een kwart eeuw na het begin van de eerste veilingen in 1796 en zeven jaar na het einde ervan, reeds gekende of nieuwe kopersgroepen belangstelling aan de dag hadden gelegd voor de te koop gestelde domeinen.

Wat de afkomst van de in die twee jaar geveilde goederen betreft: al de gronden, waarvan de oppervlakte werd medegedeeld, behoorden eertijds tot de kerkelijke bezittingen, mits uitzondering van 4 stukken, toegeschreven aan het vroegere Oostenrijks gouvernement ⁴⁶. Van deze goederen, waarvan de oppervlakte niet werd vermeld, wordt ook de afkomst niet opgegeven. Slechts wordt opgegeven waar ze gelegen zijn, en dan dikwijls zeer algemeen. Van een groot aantal stukken grond bijvoorbeeld wordt alleen gezegd dat ze zich bevinden in het arrondissement Oudenaarde. Aan te nemen is dat het merendeel van deze niet juist bepaalde domeinen tot het vroeger kerkelijk bezit behoorden.

De zittingen van de te koop gestelde domaniale domeinen werden gehouden in het stadhuis van de steden, waar een hoofdbureau van de hypotheek gevestigd was, te weten Gent, Oudenaarde en Dendermonde ⁴⁷. Te Gent werden de veilingen gehouden, nu eens in de zaal „de kapel” genoemd, dan weer in de zaal van de handelsrechtbank, waar de verkoopzittingen

(42) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal nr 1471, art. 1. van 24-2-1820.

(43) Ibidem, nr 1473, art. 102 van 13-11-1821.

(44) In 1820 werden in het arrondissement Oudenaarde 1.527.551 m² verkocht voor 122.555 fl. en voor 60.148 fl. niet verder bepaalde goederen. In 1821 werden 1.809.143 m² verkocht voor 127.331 fl. en voor 18.943 fl. goederen waarvan de oppervlakte niet medegedeeld werd. De verkoop van 1219 hectaren nationale goederen bracht in totaal 755.736 fl. aan de Nederlandse schatkist op.

(45) In de periode 1796-1813 werden er 270.970.410 m² verkocht in 8037 artikelen.

(46) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal, nr 1471, art. 12 van 14-2-1820 en de art. 42 en 46 van 19-9-1820; register 1472, art. 9 van 30-10-1820.

(47) Ibidem, nr 1417, nrs 585, 586 en 590 van het inventaris.

regelmatig om 9 uur 's morgens begonnen. Zoals dit vroeger ook het geval was, werd ieder stuk grond tweemaal voorgebracht: eenmaal op de instelzitting en de tweede maal op de zitting van toeslag, dit met een tijdsruimte van acht dagen.

Waren van ambtswege aanwezig: de burgemeester en de schepen van financiën of twee schepenen, de stadssecretaris, een hoofdambtenaar van de registratie en domeinen en de ontvanger van domeinen ⁴⁸. Het Koninklijk Besluit van 9-5-1819 voorzag er ook in dat al deze openbare mandatarissen en ambtenaren voor de geleverde prestaties zouden worden vergoed en bepaalde er de wijze van ⁴⁹ ⁵⁰.

Ook nu, zoals trouwens reeds vastgesteld voor de verkoopperiode 1796-1813, kenden de instelzittingen geen succes en boden de kooplustigen zich slechts aan op de veiling, waarop de toeslag plaatsvond ⁵¹. De instelzitting greep plaats op een voor ons gekende wijze. Nadat de omroeper de algemene voorwaarden van de verkoop had voorgelezen, werd de instelprijs van het te veilen stuk grond, gelijk aan de waarde in kapitaal vastgesteld door de experts, als vertrekpunt voor het opbieden genomen. Zoals hierboven reeds werd opgemerkt: uit de processen-verbaal is op te maken dat op de instelzitting nooit werd geboden.

Op de zitting van toeslag werd vooreerst bij opbod verkocht, waarna de voorzitter van de veiling de laatste offerte met een som die kon gaan tot het dubbel van de instelprijs verhoogde. Daarop ging men over tot het verkopen bij afslag, dat eindigde wanneer een kooplustige de woorden „ik neem” uitsprak. Kwam men in de loop van de afslag aan de som, door iemand bij het opbieden opgegeven, dan werd deze laatste als koper beschouwd. De koopsom moest echter, om door de administratie der domeinen te worden aanvaard, hoger liggen of ten minste gelijk zijn aan de instelprijs. De administratie was echter altijd gemachtigd deze gronden,

(48) Ibidem, nr 1471, nr 586 van het inventaris :

Bijvoegsel tot het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. Besluit, bepalende de wijze van verkoop der nationale domeinen, dd. 9-5-1819, art. 5.

(49) Bijvoegsel tot het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. Besluit, bepalende de wijze van verkoop der nationale domeinen, dd. 9-5-1819, art. 14 : „Uit de gelden bij art. 8 omschreven, wordt aan de beambten van de registratie en domeinen voor hunne bemoeijenissen, voortvloeiende uit den verkoop der domeinen, ten gevolge van de wet van 9 februari 1818, als belooning toegezegd drie ten honderd van den verkoopprijs, door Onzen Minister van Financiën te verdeelen, tussen den directeur, de inspecteur, verificateurs en ontvangers, dien het aangaat.”

(50) Ibidem, art. 16 : „Aan het hoofd en een der leden van het plaatselijk bestuur, mitsgaders aan den secretaris, ten overstaan van welke de veilingen zullen worden gehouden, wordt voor vacatie toegezegd zeven gulden per dag, voor ieder hunner ; voor de expeditien van verkoop en processen-verbaal van toewijzing aan de beambten der registratie en domeinen, en aan de koopers uit te reiken, zal worden betaald 2 gulden 5 cents per expeditie...”

(51) De oorzaak van het ontbreken aan belangstelling voor de instelzittingen hoeft niet ver gezocht te worden. Van een instelpremie ten bate van de eerste bieder was, als lokaas, geen sprake, aangezien de administratie, belast met de verkoop, zelf de instelsom bepaalde op grond van de gedane schatting. Verder kon dan de aanwezigheid van liefhebbers op deze eerste zitting in niets baten, omdat de tweede zitting van definitieve toewijzing voldoende gelegenheid bood voor bod.

waarvoor het bod als onvoldoende werd beschouwd, uit de verkoop te trekken ⁵².

Een woord nu in verband met het eigendomsrecht en de huurgelden door de grond opgebracht. De kopers traden slechts in volle bezit van het gekochte eigendom op het ogenblik dat de verschuldigde koopsom, te betalen in muntwaarde, in schuldbekentenissen van het Syndikaat, 2e Serie of in loten van de negotiatieloterij, en te vereffenen in drie termijnen in de tijd van één jaar na de definitieve toeslag, volledig afbetaald was ^{53 54}.

In verband met de huur weze opgemerkt dat de huurders van de verkochte goederen door de verkoopsvoorwaarden werden beschermd. De kopers immers moesten de bestaande huurovereenkomsten eerbiedigen; zij werden aldus in de onmogelijkheid gesteld de pachters van het gekochte domein te verwijderen, tenzij het pachtcontract zelf het anders voorzag.

Terwijl de huursommen, verschuldigd vóór de definitieve toeslag, de administratie van de domeinen toebehoorden, werd de jaarlijkse pacht, waarvan de betalingstermijn begonnen was vóór de definitieve toezegging en nadien eindigde, verdeeld tussen administratie en koper ⁵⁵.

In totaal grepen 19 veilingen plaats in de provincie Oost-Vlaanderen, waarvan 10 in 1820. Een betrekkelijk klein aantal dus, wanneer men weet dat in de tijdspanne januari-maart 1797 alleen reeds 23 veilingen plaats grepen. Op te merken valt dat terwijl het Frans bestuur van de Domeinen de veilingen regelmatig om de vijf of tien dagen liet houden, de verkopen nu onregelmatiger, dikwijls zelfs met grote tussenruimten plaatsvonden. Zo waren er geen veilingen tussen 24 februari 1820 en 22 juni 1820 en tussen 3 maart 1821 en 28 augustus van datzelfde jaar ⁵⁶.

Wel werden de veilingen gekenmerkt door het te koop stellen van een zeer groot aantal artikelen, veel meer dan in de Franse tijd toen, gedurende een der hoogtepunten van de veilingperiode, toch slechts uitzonderlijk veertig artikelen ineens werden tekoopgesteld, terwijl we daarbij weten dat Bochet, de bijzondere commissaris van de Franse regering, er regelmatig op aandrong het aantal in een zitdag te veilen artikelen zoveel mogelijk te beperken ⁵⁷. Zo worden in 1820 gemiddeld meer dan 50 artikelen per zitting te koop gesteld, met als minimum 24 gedurende de eerste verkoop en met als maximum 97 op 21 en 22 juni ⁵⁸.

(52) Bijvoegsel tot het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. Besluit, bepalende de wijze van verkoop der nationale domeinen, dd. 9-5-1819, art. 7.

(53) Ibidem, art. 10.

(54) Ibidem, art. 9: „De termijnen, voor de kwijting van den koopprijs en onkosten te bedingen, worden in het algemeen bepaald op $\frac{1}{3}$ binnen zes weken, $\frac{1}{3}$ binnen zes maanden en $\frac{1}{3}$ binnen het jaar, te rekenen van den dag der definitieve toewijzing”.

(55) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal, nr 1471, Conditions générales pour la vente des Biens Domaniaux, en exécution de la Loi du 9 février 1818, art. 14.

(56) Ibidem, nrs 1471 en 1473.

(57) Ibidem, Bundel 1215, Bochet aan de Administratie, 2e Bureau, 2e Sectie, nr 8519 van 20 Floréal jaar V (8-6-1796): „... il (le Ministre) vient de me recommander de tenir plus que jamais la main à ce que il n'y ait qu'une seule séance par décade dans chaque Département, et que dans chacune d'elle on n'aliène que cinq à six articles au plus...”

(58) Ibidem, Register 1471.

Het jaar 1821 toont een grotere verscheidenheid: twee zittingen van 8 en 22 artikelen, maar drie van respectievelijk 142, 177 en 102 te koop gestelde domaniale goederen⁵⁹. Klaarblijkelijk dus werkte het bestuur van de domeinen in deze jaren zonder wel bepaalde onderrichtingen betreffende het aantal te veilen artikelen.

Niet te verwonderen is het dat, om die ontzaglijke hoeveelheid artikelen te kunnen veilen, voornoemd bestuur voor 1 aanplakbrief twee, drie en zelfs eenmaal vier achtereenvolgende toeslagzittingen nodig had. Aldus werden op 28 februari, 1, 2 en 3 maart 1821 de reeds vermelde 142 artikelen, en op 28, 29 en 30 augustus van datzelfde jaar nogmaals 177 stukken grond aan het kooplustige publiek voorgebracht. Niet altijd echter met hetzelfde succes. Want niet alle te koop gestelde artikelen werden aan de man gebracht. Op een totaal van 1231 kregen er 840 of 68.23% een toeslag.

De kopers van nationale goederen.

Stellen wij een vergelijkende tabel op, percentsgewijze uitgedrukt, van het aandeel der verschillende kopersgroepen van nationale goederen in het Frans en Hollands tijdperk; gerangschikt volgens de belangrijkheid van hun verwervingen gedurende de tweede verkoopperiode, bekomen wij:

	1820-1821: op 1219 ha	1796-1814: op 27079 ha
Economisch actieve groep ⁶⁰	38,15%	18,42%
Economisch passieve groep ⁶¹ :	17,24%	13,55%
Landbouwers:	17,23%	9,53%
Personen in openbare dienst:	11,21%	8,85%
Intellectuele beroepen ⁶² :	6,80%	9,90%
Belgische kopers woonachtig buiten de prov. O.-VL. (dep. Schelde):	2,71%	1,23%
Vreemdelingen:	2,30%	9,27%
Edellieden:	2,20%	2,58%
Politieke (openbare) mandatarissen ⁶³	2,16%	6,00%
Geestelijken:	—	15,82%
Gemeenten:	—	0,01%
Ongekend beroep en verscheidene:	—	4,83%
	Totalen: 100%	100%

(59) Ibidem, Registers 1472 en 1473.

(60) In deze groep werden opgenomen de personen behorend tot het bankwezen, de groot- en kleinindustrie, de groot- en kleinhandel.

(61) Eigenaars, renteniers en bijzonderen. De 4 edellieden, bij de veilingen betrokken, worden als eigenaar of rentenier vernoemd; bij de verdere bespreking zullen wij hun aankopen dan ook bij deze van de economisch passieve groep voegen.

(62) Apothekers, deurwaarders, geneesheren, landmeters, notarissen, rechtsgeleerden en zaakgelastigden.

(63) In deze groep rangschikken wij de personen die een tijdelijke administratief-politieke functie bekleden: in de Franse periode zijn dat de commissarissen van het Uitvoerend Directoire, de beheerders en raadsheren van het departement en de burgemeesters; in de Hollandse periode treffen we in deze kopersgroep uitsluitend burgemeesters aan.

Laten we eerst even stilstaan bij de categorieën kopers die in de jaren 1820-1821 minder of geen aandeel meer hebben gehad in de veilingen.

Een eerste vaststelling is het volkomen ontbreken van verwervingen, gedaan door de geestelijkheid. Ook de aankopen, gedaan door de gemeentebesturen en de personen met ongekend beroep, samen ongeveer 5%, vallen weg. Terzelfdertijd is ook een gevoelige vermindering op te merken van deze, gedaan door vreemdelingen en openbare mandatarissen.

Dit alles hoeft geen verwondering te wekken, vooral wanneer men bedenkt onder welke impulsen de kloosterlingen, de vreemde kopers en de politieke mandatarissen in de Franse verkoopperiode aan de veilingen hebben deelgenomen.

In onze vroegere studie over de verkoop van nationale goederen wezen we er inderdaad reeds op hoe druk de kloosterlingen en de buitenlanders, hoofdzakelijk in de jaren 1796-1797, nationale domeinen opkochten, die jaren juist toen de eersten met hun retraitsbons, de tweeden met hun schuldvorderingen ten overstaan van de Franse staat reeds ongeveer $\frac{1}{4}$ van het totaal der geveilde domeinen hadden verworven⁶⁴.

Na 1797, toen retraitsbons buiten gebruik waren gesteld en de grote schuldeisers van de Franse staat hun vorderingen in domeinen hadden omgezet, zagen we beide groepen als belangrijke verwervers uit de veilingen verdwijnen.

Ook in de jaren 1820-1821 bestond geen enkele dwingende reden meer die de geestelijkheid of de vreemdelingen er toe zou nopen, meer dan normaal althans, aan de nieuwe veilingen deel te nemen. Op te merken valt echter hoe de geestelijkheid zich op absolute wijze, dit zonder twijfel om godsdienstredenen, van de aankoop van goederen heeft onthouden.

De vreemdelingen, slechts zes in aantal, kopen in totaal wat meer dan 28 hectaren, hetzij nauwelijks 2,30% der geveilde goederen. Vijf zijn van Hollandse afkomst en dit is zeer begrijpelijk als men bedenkt dat velen onzer Noorderburen belangrijke betrekkingen in de administratie of het leger bekleedden, wat hen er toe noopte in ons land te verblijven. Dat sommigen onder hen, toen men overging tot het verkopen van nationale domeinen, goederen hebben verworven, minder om te speculeren, want daarvoor is hun aandeel te gering, meer echter om hun kapitaal in vaste waarden om te zetten, is grif aan te nemen.

Vernoemen wij eerst drie leden van dezelfde familie: Jan-Hubert De Bassompierre, commissaris van oorlog van het derde militair arrondissement en verblijvende te Gent, Jeanne-Sophie De Bassompierre en Amelie-Emilie De Bassompierre, wonende respectievelijk te Zwolle en te Rotterdam. Door hen samen werden bijna 18 hectaren gekocht. De anderen zijn Frans De Kerkhove, kolonel van de Maréchaussée te Brussel, Jaak De Maeght, bediende van het ministerie van binnenlandse zaken te Den Haag en ten slotte de Fransman Pierre Mey, die te Rijsel verbleef.

Het aantal kopers van buiten de provincie Oost-Vlaanderen blijft, zoals in de voorgaande periode, zeer gering. Ze zijn 6 in aantal, waarvan 5 te Brussel gehuisvest en 1 te Kortrijk. Door hen werden slechts ongeveer 33

(64) J. Lambert, *op. cit.*, blz. 169 en 173.

hectaren opgekocht of 2,71% van het totaal der geveilde goederen. In rangorde van belangrijkheid van aankoop vermelden wij eerst de handelaars Joseph Rosseeuw van Kortrijk en Pierre-Jacques Spinau van Brussel die respectievelijk 13 en 12 hectaren voor zich namen. De 4 overige Brusselse kopers, die samen ternauwernood 8 hectaren verwerven zijn: de als eigenaar opgegeven graaf Charles de la Laing, Edward Huyttens, eigenaar, Jean-Baptiste Uytterhoeven, chirurg en Jean-Colette D'Hamer, handelaar.

Wat de openbare mandatarissen betreft, ten opzichte van de eerste verkoopperiode liepen hun verwervingen, die 2.16% bedroegen, terug tot iets meer dan een derde ⁶⁵.

Hier dient echter onderstreept te worden dat, in de Franse verkoopperiode, het leeuwenandeel van de aan de openbare mandatarissen verkochte goederen gegaan was naar een kleine groep van commissarissen van het Uitvoerend Directoire, beheerders en raadsleden van het departement, d.w.z. naar mandatarissen die rechtstreeks door het centraal gezag waren aangesteld geworden en met de deelname aan de koop van nationale goederen hun verkleefdheid aan het Frans regiem hadden willen onderstrepen ⁶⁶. De overige openbare mandatarissen van het departement, in hoofdzaak burgemeesters, hadden integendeel slechts in zeer geringe mate aan de veilingen deelgenomen; en zo was het ook in deze tweede verkoopperiode. Slechts 10 burgemeesters, de enige openbare mandatarissen trouwens die we aantreffen, werden koper van nationale domeinen ⁶⁷.

Beperken we er ons toe de 2 voornaamsten onder hen te vernoemen. Het zijn: Mocarius Peers, burgemeester van Bassevelde, die 12 hectaren verwierf en Karel Van Assche, burgemeester van Moorsel die, gedeeltelijk samen met notaris De Vis, 8 hectaren voor zich nam.

Het grootste deel van de nationale goederen, circa 74.82% of bijna $\frac{3}{4}$ van wat in de provincie Oost-Vlaanderen aan de man werd gebracht, ging over naar de economisch passieve groep, de economisch actieve groep en de landbouwers.

Een aanzienlijke vermeerdering, ongeveer 30% voor deze drie categorieën kopers samen, is hier vast te stellen in vergelijking met wat zij kochten onder het Frans bewind; zulks voornamelijk door het veel groter aandeel in de veilingen, zowel van de eigenaars, de renteniers en de bijzonderen, als van de handelaars en de landbouwers. Stippen we nog aan dat de verwervingen van de personen, in openbare diensten werkzaam, percentsgewijze uitgedrukt, een lichte stijging vertoonden, terwijl deze van de intellectuele groep een kleine vermindering kenden.

Onderzoeken we thans meer in bijzonderheden welke hoeveelheid van de verkochte nationale goederen, onder het Hollands bewind, overging naar de economisch passieve en actieve groepen, de intellectuele groep en naar de

(65) Het totaal aandeel van de openbare mandatarissen bedraagt 26 hectaren.

(66) J. Lambert, *op. cit.*, blz. 189.

(67) Joseph Van Damme, burgemeester van Erwetegem, wordt aangeduid als landbouwer en zijn aankopen worden bijgevolg bij deze groep gevoegd; de Gentse schepen Jean Louis Van Melle wordt in de koopakten vermeld als beenhouwer. Wij voegden dan ook zijn verwervingen bij deze van de kleinhandelaars.

personen in openbare dienst; bij deze laatste categorie voegden we ook de weinig belangrijke verwervingen van de openbare mandatarissen met tijdelijke opdracht, te weten de reeds hoger besproken burgemeesters waarvan het eigenlijk beroep niet kon worden vastgesteld.

Zoals we ook reeds deden voor de periode 1796-1813, en dit om dezelfde beweegredenen, deelden we de kopers van voornoemde groepen, naargelang hun maatschappelijke stand en het door hen uitgeoefend beroep, in 3 grote sociale groepen in en werden de in elke groep gerangschikte beroepen nog eens ingedeeld naar de woonplaats van de betrokken kopers⁶⁸.

I. Hogere sociale groep:

	Gent	Andere steden	Platteland	Totaal
<i>Economisch passieve groep: (de getallen drukken m² uit)</i>				
Eigenaars en renteniers:	910885	656508	61715	1629108
Bijzonderen:	268448	276298	194196	738942
<i>Totaal:</i>	1179333	932806	255911	2368050
<i>Economisch actieve groep:</i>				
Bankiers:	—	—	445	445
Fabrikanten:	971515	—	—	971515
Handelaars en kooplieden:	1611267	672785	286519	2600571
<i>Totaal:</i>	2612782	672785	286964	3572531
<i>Intellectuele beroepen:</i>				
Apothekers:	93166	—	—	93166
Geneesheren:	—	—	1300	1300
Notarissen:	6658	227599	179324	413581
Pleitbezorgers:	—	—	—	—
Rechtsgeleerden:	16804	17800	9593	44197
Zaakgelastigden:	—	—	187892	187892
<i>Totaal:</i>	116628	245399	378109	740136

(68) In deze indeling werden de landbouwers-kopers, die afzonderlijk besproken werden, niet opgenomen. Om een vergelijking tussen de twee verkoopperioden gemakkelijker te maken, doen we dit nu ook.

De volledige verantwoording voor de indeling is te vinden in: J. Lambert, *op. cit.*, blz. 183 en 184.

Overheidspersoneel:

Financiën - domeinen:	102237	104727	191601	398565
Magistratuur:	61875	341520	152084	555479
Overige diensten:	—	391942	—	391942
Burgemeesters:	—	—	264011	264011
<i>Totaal:</i>	164112	838189	607696	1609997

<i>Hogere sociale groep, algemeen totaal:</i>	4072855	2689179	1528680	8290714
---	---------	---------	---------	---------

II. Sociale middengroep:

	Gent	Andere steden	Platteland	Totaal
<i>Economisch actieve groep: (de getallen drukken m² uit)</i>				
a) Kleinindustrie en ambachtswezen				
Brouwers en drankstokers:	341006	13024	121557	475587
Hoefsmeden:	—	—	931	931
Kuipers:	—	—	22333	22333
Metselaars:	—	—	950	950
Molenaars	—	1600	32705	34305
Olieslagers:	—	—	24848	24848
Pannenmakers:	—	—	1238	1238
Plaveiers:	—	600	—	600
Pottenbakkers:	—	10726	—	10726
Rijtuigmakers:	—	—	1076	1076
Timmerlieden:	—	—	16619	16619
Touwslagers:	—	—	1664	1664
Tuiniers:	9824	2400	—	12224
Twijnders en wevers:	—	11063	19400	30463
<i>Totaal:</i>	358030	39413	243321	633564
b) Kleinhandelsondernemingen:				
Bakkers:	—	—	600	600
Beenhouwers:	98637	—	—	98637
Herbergiers:	78390	42483	52927	173800
Winkeliers:	3000	54475	91042	148517
<i>Totaal:</i>	180027	96958	144569	421554
<i>Intellectuele beroepen</i>				
Deurwaarders:	1953	29207	52562	84217
Landmeters:	—	4629	—	4629
<i>Totaal:</i>	1953	34331	52562	88846

Personeel in openbare dienst:

Secretaris:	—	—	1060	1060
-------------	---	---	------	------

Sociale middengroep, algemeen totaal:

	532810	170702	441512	1145024
--	--------	--------	--------	---------

III. Lagere sociale groep:

	Gent	Andere steden	Platteland	Totaal
<i>Economische actieve groep:</i>				
Dagloners:	26300	—	1600	27900
<i>Personeel in openbare dienst</i>				
Bos- en veldwachters	—	3100	16846	19946
<i>Lagere sociale groep, algemeen totaal</i>	26300	3100	18446	47846

Samenvattend verwierven dus, in oppervlakte (uitgedrukt in m²) en procenten weergegeven:

— de 4 kopersgroepen die de hogere sociale hoofdgroep uitmaken:

	Gent	Andere sted.	Platteland	Totaal	Procent op 12198678 m ²
Econ. passieve gr.:	1179333	932806	255911	2368050	19.40%
Econ. actieve gr.:	2612782	672785	286964	3572531	29.28%
Intellectuele gr.:	116628	245399	378109	740136	6.08%
Pers. op. dienst:	164112	838189	607696	1609997	13.19%
Totalen :	4072855	2689179	1528680	8290714	
1°/	49.12%	32.43%	18.45%	100%	
2°/ ⁶⁹	33.38%	22.04%	12.53%	—	67.95%

— de 3 kopersgroepen die de sociale middengroep uitmaken:

	Gent	Andere sted.	Platteland	Totaal	Procent op 12198678 m ²
Econ. actieve gr.:	538057	136371	387890	1062318	8.64%
Intellectuele gr.:	1953	34331	52562	88846	0.72%
Pers. op. dienst.:	—	—	1060	1060	0.02%
Totalen :	540010	170702	441512	1152224	
1°/	46.53%	14.90%	38.57%	100%	
2°/	4.36%	1.39%	3.61%	—	9.36%

(69) 1°/ dit % werd berekend op de gedeeltelijke totalen ;

2°/ dit % werd berekend op de totaal geveilde oppervlakte of 1219 hectaren.

— de twee kopersgroepen die de lagere sociale groep uitmaken :

	Gent	Andere sted.	Platteland	Totaal	Procent op 12198678 m ²
Econ. actieve gr.:	26300	—	1600	27900	0.22%
Pers. op. dienst.:	—	3100	16846	19946	0.16%
Totalen :	26300	3100	18446	47846	
1°/	54.97%	6.48%	38.51%	100%	
2°/	0.21%	0.02%	0.15%	—	0.38%
ALG. TOTAAL :	4631965	2862981	1988638	9483584	77.75%
	37.98%	23.47%	16.30%		

De hierboven gegeven getallen tonen duidelijk aan dat onder het Hollands bestuur de hogere sociale groep, d.w.z. de gegoede burgerij, zich het meest heeft laten gelden in de aankoop van nationale goederen: deze groep verwierf 67.95% van de geveilde goederen, tegen slechts 9.36% voor de tweede sociale groep of de kleine burgerij, die hoofdzakelijk bestond uit personen die voor eigen rekening een kleine nijverheid of handelsonderneming uitbaatten. De derde sociale hoofdgroep of de lagere sociale stand, bestaande uit kleine bedienden of dagloners, komt met 0,38% nauwelijks in aanmerking. In volledige overeenstemming met de eerste verkoopperiode, toen de eerste sociale hoofdgroep 44.77% op haar actief nam, is het weerom deze groep van burgers die, met 172 kopers op een totaal van 455, het leeuwenaandeel van de verkochte nationale domeinen voor zich neemt. Door haar wordt immers niet minder dan 829 hectaren, of, zoals reeds gezegd 67.95% van de goederen in beslag genomen. Een gevoelige vermeerdering dus nog in vergelijking met de vroegere verkoopperiode, maar die verklaard kan worden door het wegvallen van de kloosterlingen en de schulddorers als kopers.

Merkwaardig is het zeer groot aandeel in deze groep van 35 kooplieden, die 260 hectaren of ongeveer één derde van de gronden, door de eerste hoofdgroep verworven, voor zich namen. Het overgrote deel van de overige twee derden, plus minus 486 hectaren, werd verdeeld, in orde van belangrijkheid, onder 28 eigenaars en renteniers, 6 fabrikanten, 31 bijzonderen, 19 notarissen en 24 ambtenaren behorend tot de magistratuur of de financiën. Het nog resterende deel tenslotte, ongeveer 100 hectaren, ging naar één bankier, 14 ambtenaren en openbare mandatarissen en 14 zaakgelastigden, rechtsgeleerden, apothekers en geneesheren.

Wat nu de deelname betreft van de Oostvlaamse edellieden, in de registers met de verkoopprocessen-verbaal altijd vermeld als eigenaars of renteniers, zowel hun aantal als hun aandeel is werkelijk onbelangrijk ⁷⁰ te noemen; uitzondering op dit laatste vormde Jérôme Limmander ⁷¹, die 20 hectaren verwierf.

(70) In totaal kocht de Oostvlaamse adel 27 hectaren.

(71) G. Van Hoorebeke, *Le Nobilaire de Gand*, blz. 103 : „Jérôme-Joseph-François Limmander, né à Gand, le 15 mars 1770, y décédé 6 Févr. 1836, ép. 24 Avril 1804, Isabelle-Anne-Hubertine, Baronne de Giey et de Villars...”

Kochten ook nog: Jean-Baptiste d'Hane Steenhuyse⁷², reeds koper van nationale goederen in 1808, Philips Piers de Raveschoot⁷³ en Emmanuel de Kerchove de Denterghem⁷⁴.

Herinneren we er tenslotte aan dat slechts één enkele bankier, François Sturm uit Hamme, een nationaal domein kocht; zijn aankoop bedroeg 445 m².

Het is ook in de eerste sociale groep dat we het overgrote aantal aantreffen van wat we zullen noemen de „grote” kopers, te weten zij die meer dan 10 hectaren aankochten. Er zijn er 20⁷⁵.

François Beys, handelaar, Gent	67 ha in	11 art.
Ferdinand Speelman, handelaar, Gent	65	6 art.
Jacques-Liévin Van Caneghem, textielfabrikant, Gent	61	19 art.
Lievin Fostier, districtcommissaris, Oudenaarde	34	4 art.
Jean-Baptiste De Contreras, eigenaar, Oudenaarde	28	20 art.
François Bijl, hotelier, Geraardsbergen	27	22 art.
François Speelman, textielfabrikant, Gent	27	3 art.
Wed. Livin Marie D'Hamer, eigenaarster, Aalst	21	20 art.
Jérôme Limmander, eigenaar, Gent	20	1 art.
Caesar Moens, bijzondere, Gent	17	1 art.
Pierre Blondel, vrederechter, Ninove	15	9 art.
Jacques Boone, handelaar, Aalst	15	24 art.
August De Loose, eigenaar, Gent	15	7 art.
Louis Gaillard, bijzondere, Gent	13	7 art.
Jozef De Vis, notaris, Aalst	12	12 art.
Mocarius Peers, burgemeester, Bassevelde	12	2 art.
Daniel Desmet, handelaar, Aalst	11	13 art.
Pierre-Antoine De Contreras, eigenaar, Oudenaarde	10	5 art.
Frans De Guchtenaere, vrederechter, Boekhoute	10	1 art.
Jean-Baptiste Prieels, bijzondere, Aalst	10	1 art.

(72) Ibidem, blz. 203: „Jean-Baptiste-Marie-Joseph-François Guislain Comte d'Hane, Sgnr. de Leeuwerghem, Nieulant, Eechove, etc, né 21 août 1757...”

Biographie Nationale, publiée par l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, Tôme 8, blz. 680-681: „Le membre le plus en vue de toute cette famille, fut Jean-Baptiste, comte d'Hane Steenhuyse, qui naquit à Gand, le 24 août 1757, et y décéda le 17 janvier 1826... Le comte d'Hane Steenhuyse devint successivement membre de la première chambre des Etats Généraux, membre de l'ordre équestre de la Flandre Orientale, chambellan du roi des Pays-Bas et chevalier de l'ordre du Lion Belgique”.

(73) Biographie Nationale, Tôme 17, blz. 476 en 477: „Piers de Raveschoot Philippe-Joseph, bourgmestre de Gand, né dans cette ville le 4 mars 1781, et mort à la Haye le 6 décembre 1825... Il avait été créé chambellan du Roi et chevalier de l'Ordre du Lion des Pays-Bas. Il était, en plus, membre des Etats provinciaux de la Flandre Orientale.”

(74) G. Van Hoorebeke, *op. cit.*, blz. 87: „Emmanuel-Jean-François-Guislain de Kerchove de Denterghem, né 7 juillet 1774, ép. Natalie-Colette-Guislaine de Ghelincx de Nockeren...”

(75) Nog 5 kopers, in de provincie Oost-Vlaanderen gehuisvest, kochten meer dan 10 hectaren. Een ervan, de Gentse brouwer Jan-Frans Minne-Vanderstraeten, die samen met anderen 34 hectaren kocht, werd in de 2e sociale hoofdgroep ingedeeld; de 4 overblijvende grote kopers zijn allen landbouwers en worden verder vernoemd.

Deze kleine groep van 20 kopers verwierf dus niet minder dan 490 hectaren of ongeveer 40% van al de goederen, verkocht in 1820-1821.

Ook gedurende de Hollandse verkooperperiode, zoals trouwens reeds in de jaren 1796-1813, hebben de personen die behoorden tot de tweede en derde sociale hoofdgroep, slechts in geringe mate aan de veilingen deelgenomen. Kochten zij gedurende de 1ste verkooperperiode respectievelijk 5.66% en 0.27% dan zien we hun aankopen stijgen tot 9.36% met 67 kopers⁷⁶ en 0.38% met 8 kopers⁷⁷. Een te gering verschil bijgevolg om van een sociale verschuiving van kopersgroepen te kunnen spreken.

Ons besluit, dat de 2e en 3e sociale groepen door de verkoop van nationale domeinen gedurende het Frans bestuur hun grondbezit niet in grote mate hadden zien aangroeiën en dat deze verkoop in feite hoofdzakelijk ten goede was gekomen aan de 1ste sociale hoofdgroep of de gegoede burgerij, blijft dus nu ook nog geldig.

De talrijkste groep onder de kopers treft men evenwel opnieuw aan onder de landbouwers: we telden er 196, wat 43% uitmaakt van het volledig aantal verwervers⁷⁸.

Zij kochten wat meer dan 210 hectaren of, zoals vroeger reeds opgegeven, 17.23% van het totaal der verkochte goederen tegenover slechts 9.53% in het Franse tijdperk. Aangenomen mag worden dat de godsdienstscrupules, die in ieder geval toch vóór het Concordaat een aantal landbouwers ervan weerhouden hadden aan de veilingen deel te nemen, hier een onbeduidende rol hebben gespeeld.

Alhoewel dus aanzienlijk toegenomen, toch blijft de deelname van de landbouwers aan de veilingen ook in deze verkooperperiode nog altijd betrekkelijk gering, vooral wanneer men bedenkt dat in sommige Franse departementen de landbouwers, en dit dan nog 25 jaar vroeger, 52% van de verkochte goederen voor zich hadden genomen⁷⁹.

Zij beperken zich ook bijna uitsluitend tot het verwerven van kleine eigendommen. Slechts 4 landbouwers immers kochten een stuk grond van méér dan 10 hectaren: Jozef De Nutte van Zulzeke verwierf 36 hectaren, Pierre Pede van Ename 15 hectaren, en de 2 overigen, Josse Libert van Welden en Jozef Van Damme van Erwetegem elk 10. Nog 6 landbouwers kochten gronden tussen de 6 en de 2 hectaren groot en 21 anderen verwierven elk ongeveer 1 hectare. De overblijvende 93 hectaren, verdeeld over 165 boeren geven een gemiddelde van slechts 0.55 hectare.

Zeer typisch is ook weer, want hetzelfde verschijnsel troffen we in de eerste verkooptijd reeds eerder aan, dat de boeren zich over het algemeen beperken tot het kopen van één enkel stuk grond, practisch altijd in de

(76) 39 kleinindustriëlen en ambachtslieden, waarvan 11 brouwers en drankstokers, 23 kleinhandelaars, waaronder 5 herbergiers en 5 deurwaarders, landmeters en secretarissen.

(77) 4 veld- en boswachters, 1 doodgraver, 1 rijtuigvoerder en 2 knechten.

(78) In de Franse verkooperperiode treffen we, op een totaal van 2.396 *leken* die nat. goederen kopen, 1095 landbouwers aan. Geen rekening wordt dan echter gehouden met de zeer sterke deelname in de aankopen van de kloosterlingen, die meestal in groep kopen en waarvan het juiste aantal bijgevolg niet vast te stellen is.

(79) G. Lefebvre, *Les paysans du Nord pendant la Révolution Française*, blz. 958.

gemeente gelegen waar zij hun landbouwbedrijf uitoefenen. Zij kopen dus om hun bedrijf uit te bouwen en niet, zoals dit wel het geval was met de kopers van de eerste sociale groep, met het oog op zuivere geldbelegging of verdere verhandeling.

Om te besluiten: in de jaren 1820-1821 is het aandeel van de landbouwers in de veiligen sterk gestegen, percentsgewijze tweemaal zoveel als in de periode 1796-1813, maar in het algemeen hebben ze zich beperkt tot relatief kleine aanwinsten.

Wat was nu het aandeel van de verschillende kopersgroepen, gerangschikt naar hun woonplaats. De hieronder volgende tabel geeft de verhouding aan tussen de hoeveelheid goederen, gekocht door de Gentenaars, de inwoners van de kleine steden⁸⁰ en de plattelandsbevolking.

	Gent	Steden	Platteland	Totaal
Econ. pass. groep ⁸¹	118h= 9.68% (12.08)	93h= 7.63% (2.70)	25.50h= 2.09% (0.88)	23.65h=19.40% (15.66)
Econ. act. groep :	316h=25.92% (11.88)	81h= 6.66% (5.22)	68h= 5.57% (1.80)	466.—h=38.15% (18.90)
Intell. groep :	11h= 0.90% (5.04)	28h= 2.29% (1.59)	43h= 3.52% (3.27)	82.—h= 6.71% (9.90)
Op. diensten :	18h= 1.47% (11.29)	84h= 6.89% (2.12)	62.5h= 5.12% (2.23)	164.50h=13.48% (15.64)
landbouwers :	—	—	210h=17.23% (9.53)	210.—h=17.23% (9.53)
verscheidene :	—	— (0.02)	—	— (0.02)
onaangegeven beroepen :	— (1.68)	— (0.58)	— (2.54)	— (4.80)
Totaal :	463h=37.97% (41.97)	286h=23.47% (12.22)	409h=33.53% (20.26)	1158h=94.97% (74.75)

Deze gegevens leiden tot enkele belangrijke aspecten.

Vergelijkt men inderdaad de cijfers van 1796-1813 met deze van 1820-1821 dan zijn het weliswaar opnieuw de Gentenaars die, procentueel, het grootste deel van de aankopen in de wacht slepen, maar hun aandeel daalt van 41.97% tot 37.97%. In tegenstelling daarmee stellen we vast dat de aankopen van de inwoners der kleinere steden een substantiële stijging kennen van 12.22% tot 23.47% en deze van de plattelandsbevolking een nog belangrijker stijging van 20.26% tot 33.53%.

In verband hiermede dient er eerst en vooral aan herinnerd te worden dat in de 1ste verkooperperiode niet minder dan 25% van al de geveilde

(80) Wegwijzer der Stad Gend, 1819, blz. 75 en vv. : Aalst, Deinze, Dendermonde, Eeklo, Geraardsbergen, Lokeren, Ninove, Oudenaarde, Ronse, St.-Niklaas.

(81) Tussen haakjes wordt het percentage gegeven, door dezelfde kopersgroepen verworven in de jaren 1796-1813.

goederen gegaan waren naar de geestelijkheid en de vreemdelingen; in de 2de verkooperperiode integendeel zagen we de verwervingen van de geestelijkheid volledig wegvallen en deze van de vreemdelingen gevoelig verminderen.

Het is duidelijk dat het verdwijnen van deze 2 belangrijke kopersgroepen uit de veilingen niet ten goede is gekomen aan de Gentse kopers, wel echter aan de kopers van de kleine gemeenten en het platteland, die hun verwervingen elk met meer dan 10% zien vermeerderen.

Een belangrijke factor die zonder twijfel de Gentenaars er gedeeltelijk van weerhouden heeft in zó grote mate als voorheen aan de veilingen deel te nemen en terzelfdertijd de grotere deelname van de bevolking van de kleine steden en van het platteland in de hand heeft gewerkt, is het houden van de veilingen, niet meer te Gent alleen, maar ook in de provinciesteden Oudenaarde en Dendermonde. Het is inderdaad vanzelfsprekend dat deze twee nieuwe verkoopcentra een grote aantrekkingskracht hebben uitgeoefend, niet uitsluitend op de inwoners van deze twee steden alleen, maar ook op al de andere kooplustigen van de provincie die vroeger verplicht waren, ofwel een reis naar Gent te ondernemen, ofwel een tussenpersoon aan te duiden.

Het veel grotere aandeel van de plattelandsbevolking is in de eerste plaats het gevolg van de toenemende belangstelling van de landbouwers. Maar ook de andere kopersgroepen van het platteland namen in ruimere mate dan voorheen aan de veilingen deel. Vernoemen we slechts de ambtenaren, de notarissen en de zaakgelastigden, die samen ongeveer vijf maal meer verwierven dan hun collega's van Gent. Hetzelfde verschijnsel deed zich trouwens ook voor bij een aantal kopersgroepen van de kleine steden, waar in verhouding bvb. een merkbare stijging valt waar te nemen van de aankopen, gedaan door personen in openbare dienst.

Onder de Gentenaars, en dit geldt ook voor de inwoners van de kleine steden, is het weerom de 1ste sociale hoofdgroep die zich door haar verwervingen liet opmerken; wat het beroep betreft, voor Gent was het aandeel van de handelaars, fabrikanten en eigenaars toonaangevend, voor de kleine steden dit van de ambtenaren, handelaars en eigenaars. Voor het platteland echter was het aandeelpercentage van de landbouwers het hoogst; immers zij alleen kochten ongeveer 50% van hetgeen de inwoners van het platteland wisten te verkrijgen.

Belangrijk tenslotte was nog na te gaan in welke mate reeds door ons gekende kopers uit de 1ste verkooperperiode zich ook zeven jaar later onder de kooplustigen bevonden. Hun aantal was groot: 70 personen, reeds vroeger betrokken in de veilingen hebben ook in de jaren 1820-1821 van de hen geboden gelegenheid gebruik gemaakt om hun onroerend bezit te vergroten. Wat de hoeveelheid door hen gekocht betreft: zij verwierven wat meer dan 376 hectaren of ongeveer 30% van de in deze periode verkochte goederen.

Volgt nu, in orde van belangrijkheid gerangschikt, de lijst van de 22 opnieuw kopende Gentenaars; zij verwierven 197 hectaren of 52% van het aantal goederen, verkocht aan personen die reeds gedurende het Frans tijdperk kochten:

François Beys, handelaar	670524 m ²
Jacques Louis Van Caneghem, handelaar	612645 m ²
François Speelman, handelaar	267154 m ²
Charles Malingreau, inspecteur v. douane	97237 m ²
Jean Louis Van Melle, beenhouwer	71599 m ²
Const. Gaspard Rollier, eigenaar	62115 m ²
Jean-Baptiste Van der Straeten, handelaar	43616 m ²
Charles Romain De Block, bijzondere	23450 m ²
Alfons Huytens, eigenaar	22475 m ²
Antoine Van Tieghem, advokaat	16804 m ²
Nicolaas De Cock, handelaar	13500 m ²
Charles De Lantsheere, bijzondere	13313 m ²
Auguste Massez, eigenaar	12772 m ²
Jan De Rudder, apotheker	10380 m ²
Jean-Baptiste D'Hane Steenhuyse, lid van de 1e kamer van de Staten-Generaal	8700 m ²
Pierre Van Maelsaeke, eigenaar	6016 m ²
Joachim Braeckman, bleker	5960 m ²
Frans D'Haese, notaris	4087 m ²
Jean-Pierre Denecker, eigenaar	4074 m ²
Charles Massez, jurisconsult	4000 m ²
Bernard Hamelinck, rentenier	3262 m ²
Frans Desmet, tuinier	2228 m ²

De inwoners van de andere steden van de provincie die voor een tweede maal kochten waren 17 in aantal en verwierven 130 hectaren:

Jean-Baptiste De Contreras, eigenaar, Oudenaarde	283768 m ²
François Bijl, hotelier, Geraardsbergen	272117 m ²
Jacques Boone, leerlooier, Aalst	151509 m ²
Pierre Blondel, rechter, Ninove	150329 m ²
Daniël Desmet, handelaar, Aalst	115791 m ²
Pierre Antoine de Contreras, eigenaar, Oudenaarde	101281 m ²
Lievin Van Cauwenberghe, procureur, Oudenaarde	82066 m ²
Jean-Baptiste Dommer, bijzondere, Aalst	36870 m ²
Philippe Beernaert, notaris, Deinze	31400 m ²
Charles Van Damme, handelaar, Geraardsbergen	21556 m ²
Pierre De Beek, handelaar, Geraardsbergen	20385 m ²
Jean-Baptiste D'Hondt, procureur, Oudenaarde	15282 m ²
Charles Bogaert, handelaar, Geraardsbergen	7197 m ²
Jean-François Spanoghe-Lutens, eigenaar, Dendermonde	6610 m ²
Eugène Limpens, handelaar, Lokeren	5346 m ²
Pierre Jean Spitaels, handelaar, Geraardsbergen	4686 m ²
Pierre Verberckmoes, burgemeester, Dendermonde	3703 m ²

Onder de groep van 30 plattelandsbewoners die in de Hollandse verkoopperiode nogmaals kochten, sommen we slechts degenen op die meer dan 1 hectare verwierven:

Charles Van Assche, burgemeester, Moorsel	81560 m ²
Jean Ysebaert, kleinhandelaar, Oosteeklo	79900 m ²
Charles De Vos, rechter, Herzele	38770 m ²
Jacques Stevens, handelaar, Zelzate	35400 m ²
Antoine De Vuyst, landbouwer, Sas van Gent	34000 m ²
Pierre-Jean Rullers, brouwer, Ename	26700 m ²
Jean-Pierre Popelman, belastingsontvanger, Temse	23711 m ²
Jacques Van Damme, bijzondere, Zelzate	18000 m ²
Louis Van Damme, notaris, Nevele	12884 m ²
Jean Stevens, landbouwer, Deftinge	12024 m ²
Jean Tiete, landbouwer, Leupegem	12000 m ²

Vermelden we hierbij nog dat er in deze groep 14 landbouwers aangetroffen werden. Hun verwervingen bedroegen in totaal echter amper 13 hectaren.

Een enkele koper van buiten de provincie dient nog in deze categorie kopers vernoemd te worden, te weten Eduard Huyttens, eigenaar, te Brussel, die een verwerving deed van 5052 m².

Zo kan gezegd worden dat de verkoop van nationale goederen tijdens het Hollands bewind de volgende overeenkomsten vertoonde met die van het Frans tijdperk: sterke deelname van de economisch passieve en actieve beroepen behorend tot de eerste sociale hoofdgroep, bovendien nu gekenmerkt door een grotere tussenkomst van de landbouwers die opnieuw het grootste aantal kopers geven. Terzelfdertijd kan weerom nagenoeg de omhouding van de 2e en 3e sociale groepen worden aangestipt.

Een scherp onderscheid tenslotte ontstaat tussen de 2 verkoopperiodes, omdat geestelijkheid en vreemdelingen in de jaren 1820-1821 als belangrijke verwervers wegvallen, terwijl het aandeel van de Gentenaars vermindert ten voordele van de inwoners van de kleine steden en van het platteland.